

YU ISSN 0027-8084
UKD 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXII/3—4

**БЕОГРАД
1998**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXII (нова серија)

Св. 3-4 (1998)

САДРЖАЈ

О реченицама типа <i>КО ТО КАЖЕ / КО ДА ТО КАЖЕ</i> (МИЛКА ИВИЋ)	131
О критеријумима за семантичко нормирање речи (ИВАН КЛАЈН)	134
Неке специфичности отворене и затворене класе речи (ЗОРКА КАШИЋ)	188
О значењу српског глаголског префикса <i>-раз</i> (когнитивнолингвистички приступ) (ДУШКА КЛИКОВАЦ)	153
Значење речи <i>дух</i> и <i>душа</i> у савременом српском језику (СТАНА РИСТИЋ)	168
Суфикс <i>-чија/-чија</i> у српском књижевном језику (стилско-семантички аспект) (ПРВОСЛАВ РАДИЋ)	179
Континуанте глагола <i>*duti</i> (ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ)	192
О једном примеру семантичке диференцијације међу синонимима (<i>хљоб-крух</i>) (МИЛАН ДРАГИЧЕВИЋ)	198
Основне лексеме родбинског сродства у „Српским народним заговорима“ Стојана Новаковића (САВА АНЂЕЛКОВИЋ)	201
Из језика „Сеоба“ Милоша Црњанског (1) (ЖИВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)	218
Богатство боја у писаној речи Десанке Максимовић (АСИМ ПЕЦО)	226
Поетска функција језика (МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ)	240
Књижевни и/или стандардни језик (прилог појмовно-термиолошком разграничењу) (МИЛАН ШИПКА)	250
Промена основне фреквенције у двосложним речима са дугосилазним акцентом (МИРЈАНА СОКОЛОВИЋ)	259
Прикази и критике	
Српски језик на крају века (ПАВЛЕ ИВИЋ, СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ, СВЕТОЗАР СТИЈОВИЋ)	271
Даринка Гортан-Премк, О полисемији и организацији лексичког система у српскоме језику (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	280
Лингвистички ентузијазам (Владимир Недељковић, Језички тренутак) (ЕГОН ФЕКЕТЕ)	283
Јован Ајдуковић, Русизми у српскохрватским речницама: принципи адаптације, речник (МИЛЕНА СТОЈАНОВИЋ)	289
Хроника	
Документи Одбора за стандардизацију српског језика	293
In memoriam	
Др Петар Вукановић (31. III 1949 — 24. XI 1998)	301

МИЛАН ДРАГИЧЕВИЋ
(Филозофски факултет, Бањалука)

О ЈЕДНОМ ПРИМЕРУ СЕМАНТИЧКЕ ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈЕ МЕЂУ СИНОНИМИМА

У раду се говори о употреби лексема *крух*, *хлеб* и *јогача* са посебно издиференцираним нијансама значења у говору српског становништва прњаворског краја (бањалучка регија).

а.

Ради се просто о томе да се лексеме *крух* и *хлеб*, које у нашем језику спадају у категорију тзв. потпуних синонима,¹ као и блискозначна реч *јогача* (према итал. focaccia) у говорима житеља прњаворског краја (бањалучка регија) употребљавају са специјализованим и строго издиференцираним нијансама значења. Тако се нпр. лексемом *крув/кру* (ген. *крува*) означава „крув от курузног брашна“, лексемом *јогача* (ген. *јогаче*), опет, сваки (ферментирани и неферментирани) хлеб „от шеничног брашна“, док реч *љѐб* (ген. *љѐба*) служи за означавање било којег хлеба купљеног у продавници. Овакву прерасподелу семантичких нијанси међу наведеним лексичким јединицама забележио сам најпре у говорима мештана села *Штирци* и *Пошочани* у којима сам лета 1997. год. прикупљао дијалектолошку грађу за потребе израде *Српског дијалектолошког атласа*, а „летеће“ провере које сам потом обавио увериле су ме у то да је појава раширена и у говорима српског становништва из осталих насеља прњаворске општине. Ван простора прњаворске општине забележио сам је једино у говорима становника села *Пожезне* (општ. Дервента), али логички резон говори у прилог претпоставке да је њен ареал и нешто шири. Ово због тога што је добро познато да административне границе било ког нивоа, дакле чак и оне знатно „тврђе“ од општинских, не представљају ни данас, као што нису представљале ни пре, озбиљнију препреку за ширење одређених језичких појава. А кад су у питању на-

¹ О појединим синонимским категоријама типа *јошћуна*, *нејошћуна*, *ајсолућина* синонимија и сл. писано је доста и у нашој и у страниј литератури. У најновије време о њима је код нас писао и Т. Прћић у својој књизи *Семантика и прагматика речи* (Сремски Карловци — Нови Сад 1997). Категорија тзв. *јошћуних синонима* узима се у овом раду онако како је у поменутој Прћићевој књизи дефинисана (*ibid.*, 97).

ведена појединост и територија прњаворске општине, за тако нешто тешко да би се могли наћи и неки додатни, специјални разлози.

б.

Презентовани детаљ — као лингвистичка чињеница — интересантан је, пре свега, за нашу дијалектологију и лексикографију. И то, првенствено, као изворни податак више каквих, у њиховим настојањима да потпуније прикупе лексичко благо наших народних говора, никад није на одмет. Ван тога заслужује да се о њему каже, можда, још и ово.

Несумњиво да он — сам по себи, и сам за себе — не излази из круга оних појединости чије се јављање у неком језику може сматрати нормалном и уобичајеном појавом. Закони језичке економије, познато је, нужно доводе до тога да специјализација значења појединих речи у синонимским низовима постаје и услов опстанка синонимије као такве, а ни то да такве „специјализације“ обично бивају регулисане дејствима различитих чинилаца, не треба посебно доказивати. Чини ми се, међутим, да га је — и кад се ствари посматрају из тога угла — вредело забележити и обзнанити пошто лепо илуструје извесну регуларност по којој се — бар у принципу, и бар кад су у питању поједине категорије лексичких синонима — врше наведене семантичке диференцијације.

Држим, наиме, да није проста случајност то што је управо, по обичности и фреквенцији на овим просторима, примарна јединица из низа *круџе*² постала етикета за ону животну реалију (хлеб од кукурузног брашна) чија се вековна примарност у животу овдашњих људи не може довести у сумњу, односно да случајности нема ни у томе што је прерасподела семантичких нијанси међу преосталим двама лексичким јединицама из синонимског низа извршена онако како је извршена. Тежња ка остваривању симетрије између језичких и животних реалија напосто је „препоручила“ лексеми *йџгача*, првобитну лексичку ознаку за специјалне реалије (= „округао и пљоснат пшенични хлеб обично од бесквасног теста“³) да у овоме говору постане општа ознака и за друге сличне реалије (= сваки хлеб од пшеничног брашна) које су искуственом свешћу овдашњих људи углавном везиване за специјалне и пригодне прилике, баш као што је, по истом принципу, и по свему секундарна лексема у вокабулару овдашњих житеља *љџб* била нужно предодређена да постане етикета за ону животну реалност (= сваки хлеб купљен у продавници) која у животу већине тамошњег света, готово све донедавно, није ни имала неку значајнију улогу.

² Општепозната је чињеница да се у нашим западним пределима ова лексема знатно чешће употребљава од лексеме *хлеб*.

³ Речник српскохрватског књижевног језика, књ. IV, Матица српска, Нови Сад, 1971, 522.

Све у свему, дакле — ако се ствари размотре из шире перспективе — претпоставке по којима се у трагањима за објашњењима првих узрочника ове и сличних појава мора подједнако водити рачуна како о језичким, тако и о неким другим реалностима које су „izazvale potrebu da se znak oblikuje onako kako је oblikovan“,⁴ показују се сасвим оправдане, а коришћење резултата тзв. микроистраживачких захвата у живо језичко ткиво намеће се при том као незаобилазна потреба. Ово друго због тога што, иако од поодавно није спорно то да ни овакви нивои језичких структура нису лишени оних садржаја помоћу којих је могуће пратити и одређивати „ritmiku њovekovih kretanja kroz duге ероhe“⁵ — уочавања и препознавања тих садржаја, без поменутих захвата, врло често нису могућа.

Резюме

Милан Драгичевич

ОБ ОДНОМ ПРИМЕРЕ СЕМАНТИЧЕСКОЙ ДИФФЕРЕНЦИЈАЦИИ ОРЕДИ СИНОНИМОРА

В работе речь идет об употреблении лексем *крух*, *хлеб* и *пюгача* с особенно издифференцирующими оттенками значений в говорах сербских жителей прияворского края (региа Банялуки).

⁴ Ž. Bjelanović, *Antroponimija Bukovice*, Split, 1988, 222.

⁵ М. Pavlović, *Misli o zadacima onomastike*, *Onomastica jugoslavica* бр. 3–4, Zagreb, 1973–1974, 179.